13. Смирнов А. Морская история казачества / Александр Смирнов. – М.: Эксмо, 2006. – 288 с.

14. Смолій В. Богдан Хмельницький / В.Смолій, В.Степанков. – К.: Всесвіт, 2003. – 399 с.

15. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків: У 3 т. / Дмитро Яворницький. – Т. 1.– Львів: Світ, 1990. – 316 с.

УДК 821. 161. 2: 82-312.1

ВТІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІОСОФСЬКОЇ ДУМКИ У ТВОРЧОСТІ Є.ГУЦАЛА

Дорофєєва А.В., здобувач

Запорізький національний університет

Стаття містить комплексне дослідження історіософських поглядів Є.Гуцала у прозових (збірки "Сльози Божої матері", "Ментальність орди", повість "Мертва зона", твори для дітей і про дітей "Мельник та його дочка", "Чорногорія") та поетичних творах (збірка "Письмо землі").

Ключові слова: історіософія, історія, народна пам'ять, культурний шок, самотність.

Дорофеева А.В. ВОПЛОЩЕНИЕ УКРАИНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИСТОРИОСОФСКОЙ МЫСЛИ В ТВОРЧЕСТВЕ Е.ГУЦАЛА / Запорожский национальный университет, Украина.

Статья содержит комплексное исследование историософских взглядов Е.Гуцала в прозаических (сборники "Слезы Божьей матери", "Ментальность орды", повесть "Мертвая зона", произведения для для детей и про детей "Мельник и его дочь", "Черногория") и поэтических произведениях (сборник "Письмо земле").

Ключевые слова: историософия, история, народная память, культурный шок, одиночество.

Dorofeeva A.V. EMBODIMENT OF UKRAINIAN NATIONAL PHILOSOPHICAL OF HISTORY IDEAS IN E.GUTSALO´S CREATION / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The article contain the complex research of Evhen Gutsalo's philosophy of history views at the prose ("The God Mother's tears", "The orda's mentality" collections, "The Dead zone" story, the composition for children and about children "Miller and his daughter", "Chornogoria") and at the poetry ("The Earth's letter" composition).

Key words: philosophy of history, history, nation's memory, cultural shock, loneliness.

Проблеми людини та історії, складні взаємини індивідуума та суспільства, пошук людиною свого місця в світі є одними з важливих питань сучасності й, закономірно, центральною в багатьох творах літератури. Актуальність дослідження зумовлено не лише потребою осмислення доробку прозаїка відповідно до сучасних літературознавчих вимог, потребою узагальнення наявних спостережень над його творчістю, але й необхідністю введення його індивідуального художнього досягнення в контекст літературознавчих уявлень про сучасне українське письменство. Дослідження історичної прози Є.Гуцала через розпорошеність критичних відгуків, лишаються несинтезованими. З усього масиву публікацій варто виділити праці Л.Бахаєвої, В.Дончика, М.Слабошпицького, Н.Ткаченко, де зібрано цінні матеріали щодо життєвого та творчого шляху Є.Гуцала, зроблено спробу характеристики особливостей сюжетоскладання письменника. На сьогодні не дослідженим залишається питання національної історіософії як загального контексту збірки Є.Гуцала "Сльози Божої матері", що зумовлює поглиблене вивчення повістей з історико-філософської точки зору. У статті висвітлено особливості втілення національної історіософії в художньому творі, вміщено аналіз творів Є.Гуцала крізь призму художнього осмислення історичної минулого, визначення їх ролі у відновленні історичної пам'яті українського народу. В умовах духовного та національного відродження важливого значення набуває відтворення цілісного історико-філософського процесу як складової інтелектуального життя українського народу. Філософія історії покликана з'ясувати закономірності розвитку національної культури в найширшому розумінні цього поняття, виокремити ментальні риси нації та оформити філософське осмислення історичних подій, їх оцінок і трактувань, визначати роль окремої особистості в історії національної духовності. Історіософія, на відміну від історичної науки, розглядає минуле у зв'язку з сучасною дійсністю. Її інтерес до минулого – філософський, а не лише науковий. Історіософія перетинається з філософією національної ідеї своїм аксіологічним аспектом, що охоплює етико-філософське розуміння сенсу історичного буття та включає політико-ідеологічні доктрини. Завдяки цьому національна ідея та історіософія завжди намагаються реалізувати себе на практиці. Адже народ, що перейшов фазу національно-історичної самоідентифікації, прагне активної реалізації в державно-політичній площині [1, 11-12]. У нашому дослідженні ми

використовуватимемо комплексний підхід до поняття "історіософія", який синтезуватиме філософські принципи сприйняття історії майстром слова та враховуватиме українську історіософію як "сукупність усіх форм суб'єктивно-спекулятивних поглядів на самобутність та самостійність історії України, її народу, держави, культури та Церкви в контексті загальнотеоретичних уявлень про всесвітню історію (її сутність, періоди, рушійні сили, роль людини тощо)" [2, 6]. Отже, поняття національної української історіософії базуватиметься на загальних принципах філософського розуміння історичного поступу української держави в контексті поетичних, прозових та публіцистичних творів Є.Гуцала.

Система філософських узагальнень письменника витворювалася поступово і була вивершена в збірці гострих полемічних статей "Ментальність орди", де Є.Гуцало окреслив широке коло проблем міжнаціональних стосунків України й Росії в контексті світової європейської інтеграції. Певні історіософські узагальнення були сконцентровані уже в ранніх пейзажних замальовках Є.Гуцала й знайшли своє відбиття в пізніших прозових творах, присвячених таким трагічним сторінкам української історії, як Голодомор, Велика вітчизняна війна, післявоєнний період, означений численними репресіями української інтелігенції, становлення України як самостійної держави, націєтворчі процеси, утвердження України в європейському просторі. Є.Гуцало інтуїтивно усвідомлював певні закономірності історичного розвитку української державності, і саме ці відчуття згодом оформилися в потужну історіософську систему, принципи якої простежуються у творчій спадщині письменника, підтвердженням чого служать філософські розмірковування Є.Гуцала, підкріплені яскравими життєвими прикладами, стрункa система аргументів і власних висновків. Специфіка філософської позиції письменника полягає в тому, що вона певним чином "розчинена" в художніх творах і не викладена поетапно. Ще одна особливість – орієнтація на інтелектуального реципієнта, навченого "читати між рядків". Обидві риси спричинені частково суспільно-політичними умовами (сувора радянська цензура мистецьких творів, панування тоталітарного режиму), частково розрізненістю жанрової палітри творчості. Серед основних принципів історіософії Є.Гуцала можна виділити такі:

1. Сформовані в дитинстві. За словами самого письменника, життя батьків-учителів у важкі передвоєнні часи його дитинства мало чим відрізнялося від життя колгоспників, однак було пройняте тією атмосферою духовності, інтелігентності, яку він майстерно відтворив у повістях "Сільські вчителі" (1971), "Шкільний хліб" (1973). Коротке й сповнене нещасть дитинство є провідним мотивом його творчості. Цей життєвий досвід був узагальнений також у повісті "Безголов'я" збірки "Сльози Божої матері" в образах природно інтелігентних селян – усе це дало змогу згодом сформувати принцип підсвідомої, автохтонної чесності й моральності українців, їхній високий духовний рівень. Тож одним із перших філософських принципів Є.Гуцала можна назвати трагічне становище освіченої і духовно благородної людини в Україні, її приреченість на нерозуміння, страждання, важку працю. Таким чином Є.Гуцало розробив концепцію розвитку характеру українця, формування його особливого національного світогляду. Проте письменник не визначає цей шлях становлення людини єдиним, тому його образи не можна назвати однотипними. Яскравим підтвердженням цьому є повісті "Безголов'я" та "Прокляття", де логічні (за Є.Гуцалом) характери (дід Ковтяга, Марія, Лукія) межують із украй нетиповими (Онисим Потурнак, Вадим, Македон Хрущ, Калістрат Сильвестрович), яким Є.Гуцало дає вичерпну психологічну характеристику, майстерно використовуючи засоби художнього мовлення.

Автор концепції природної людини Ж.-Ж. Руссо наголошував на так званому "вільному вихованні", яке "повинно бути природовідповідним, готувати людину для активної суспільної діяльності, боротьби. Виховання діти отримують з трьох джерел: від природи, від людей, що їх оточують, від навколишніх речей. Правильне виховання буде лише тоді, коли всі три чинники діють узгоджено, в одному напрямі" [3, 513]. Отже, головною передумовою позитивного психологічного стану людини є родинна атмосфера й той природний світ, у якому генетично закладені підвалини виключно свого, рідного інформаційного струменю для дитини. Є.Гуцало послідовно дотримувався цієї думки у своїй творчості, показуючи людину саме в її родинному оточенні. Прикметно, що герої його творів, які мали певні психічні порушення, не зображувалися в родинному колі (про сім'ю Онисима Потурнака в повісті "Безголов'я" нема жодної згадки; Вадим, онук Лукії з повісті "Прокляття", був усиновлений із дитячого будинку). Отже, філософські принципи, сформовані в дитинстві, стали провідною тенденцією у творчості Є.Гуцала, яка, розвиваючись, збагатилася новими жанрами, що значно розширили межі для реалізації письменницького таланту митця.

2. Природоцентризм. Згадуючи концепцію природної людини Ж.-Ж.Руссо, варто наголосити на її багатоаспектності: "теологічне розуміння природи основане на визнанні творчої сили природи, що зумовлюється її божественним походженням. Природничо-історичне розуміння природи з'являється в трактуванні природної людини та природи тварин, які діють на основі інстинктів – проявів законів природи, а також у трактуванні утилітарних взаємозв'язків між людиною і природою, як і між іншими живими істотами та природою. Психологічне розуміння природи визначає сприйняття людиною свого місця в оточуючому середовищі через почуття приналежності до неї чи навпаки, роз'єднаності. Естетичне розуміння природи Ж.-Ж. Руссо пов'язане із визначенням гармонійності критеріїв краси" [4, 11-12]. Є.Гуцало, враховуючи русоїстське розуміння природної людини, розширив і доповнив його

критерії, адаптував до українських ментальних рис. Теологічний підхід письменник використав для характеристики героїв своїх творів, для яких Божі закони залишаються пріоритетом за будь-яких умов життя. Такі люди наділені природною чутливістю, добротою, мудрістю, ввічливістю. У ширшому розумінні природна людина стає вищою, досконалою, Божою (дід Ковтяга – повість "Безглолов'я", Лукія – повість "Прокляття", Галя – повість "Голодомор", Олекса, Меланка, Тетяна – повість "Мертва зона"). Природничо-історичне розуміння природи втілилося в образах героїв, діями яких керували виключно інстинкти, а не загальнолюдські чинники (Павло Музика – повість "Голодомор", Онисим Потурнак – повість "Безглолов'я", Іван Вільгота – повість "Мертва зона"). Психологічна детермінанта активно розроблена в більшості образів, але найяскравіше проявляється в ранніх пейзажних замальовках, де ліричний герой почуває себе невід'ємною часткою природи, його почуття повністю співвідносяться з її станом. Підтвердження цьому знаходимо в поезії Є.Гуцала, де зв'язок людини з природою втілено в яскравих поетичних образах, а внутрішній світ ліричного героя зображено за допомогою мальовничих поетичних пейзажів: "Ми народжені сонячним вітром. Дбайливо сповиті / в пелюшки, тонкотканії із конопляних зірок. / Ми у літеплі місяця купані. Вчились ходити / ми у звірів печерних і вчились літати в пташок" ("Ми народжені сонячним вітром…") [5, 20]. У цій поезії автор простежує рух еволюції людства, згадуючи його прогресивні досягнення. Є.Гуцало наголошує на нерозривному зв'язку людини із природними силами, які й зумовлюють такий стрімкий розвиток: "В епіцентрі буття, в епіцентрі безмежного світу, / У космічній імлі, на крутих галактичних шляхах, / ми народжені сонячний вітром. І сонячний вітер / віє в наших думках, віє в наших речах і ділах" ("Ми народжені сонячним вітром…") [5, 20]. В іншій поетичній замальовці автор за допомогою широких узагальнень та оригінальних асоціацій усвідомлює самого себе частиною всесвіту, невід'ємною часткою природи, в якій живе й мислить: "Хто де живе, а я – у неба дзвоні, / мій дім – це є вселенський неба дзвін!" (Хто де живе, а я – у неба дзвоні…) [5, 40]. Єднання з природними силами перетворює людину на стихію, яка діє і живе згідно з законами космосу: "… і сам я став мов музика вогненна, / і сам я обернувся на вогонь. І сам лунаю у небеснім дзвоні, / із ранку аж до вечора звучу…" (Хто де живе, а я – у неба дзвоні…) [5, 40]. Є.Гуцало посилює концепцію природності людини, усвідомлюючи її творчу діяльність як зміну навколишнього середовища – пір року "Серед отав, немов серед октав, – останні ритми бабиного літа" ("Опали з яблунь визрілі слова…"), поривів вітру "Із клена вітер голосні покрав, / і приголосні вкрав з берези вітер" ("Опали з яблунь визрілі слова…"), дозрілості осінніх плодів і стану нив "Опали з яблунь визрілі слова, / і з груш слова дозрілі теж опали. / І поля недоорана глава / Натхнення, як метелиці, заждалась" ("Опали з яблунь визрілі слова…") (Хто де живе, а я – у неба дзвоні…) [5, 40]. Уже набагато пізніше, у публіцистичних працях, Є.Гуцало повернеться до ідеї розуміння творчості людини як природного явища, переконливо й аргументовано доведе: "можна не сумніватися, що природа мистецтва – від природи тих космічних мистецьких діянь, від космічного мистецького начала, від анімістичних уявлень про природу, від пантеїзму" [6, 17]. Своєрідним підсумком пошуків єднання природи й людини звучить поезія "Розуміння" [5, 156], яка підносить читача до найвищого усвідомлення того, що людство "з природою – одвіки і навіки / не підкорить її і не змінити / …бо листя шелестить немов думки, / яких ніколи нам не зрозуміти" [5, 156]. Так Є.Гуцало пропонує відчути природу в собі, віднайти первинний струмінь одвічної єдності, а не намагатися збагнути її закони розумом, що звик до технічного прогресу. Отже, Є.Гуцало, втілюючи філософські принципи природної людини, якісно по-новому усвідомив її місце в природному середовищі, що ускладнило та урізноманітнило психологічне звучання його творів.

3. Автохтонність української культури. Письменник послідовно розробляє цю теорію у своїй творчості, наголошуючи на тому, що культурна спадщина є невід'ємною складовою прогресивного розвитку нації, у той час як радянська культурна система, пропагуючи невластиві для України норми, руйнувала автентичний устрій життя. Цей період логічно співвідноситься із культурологічним поняттям культурного шоку – конфлікту старих і нових культурних норм та орієнтацій. У загальному розумінні такий шок пережила українська нація. Варто зазначити, що в певних випадках людина неспроможна зарадити собі з культурним шоком, у той час як інші настільки вливаються в чужу на початках культуру, що без неї вже не можуть жити й шукають можливостей залишитись там назавжди, аби звільнитись від стресу. Дослідники виділяють три фази культурного шоку. Звернувшись до історії і враховуючи наведене вище культурологічне розуміння шоку, зазначимо, що короткий період українізації і коренізації 20-30 рр. XX ст. логічно співвідноситься із першим його етапом, коли нові умови здаються кращими, а спосіб життя прийнятнішим, адже саме в ці роки була дозволена українська культура в усіх її проявах. Примирення – умовна назва другої стадії, яка в масштабах нації була насильницькою і означена великою акцією геноциду українського народу – Голодомором. У системі творів Є.Гуцала повість "Голодомор" повністю відповідає визначеній нами концепції – селяни показані пасивними і неспроможними щось змінити, вони повільно божеволіють від тотального голоду і вмирають. Повертаючись до характеристики культурного шоку, відзначимо третю стадію – "Адаптація". Звернемося до історії: після трагедії 1930-х рр. селяни більше не чинили опір, було зламано дух господаря. Українське етнічне населення сіл асимільовано росіянами, яких поселяли в будинках вимерлих селян, що спричинило ще більше ослаблення і знекровлення автентичного національного осередку. Пік репресій 1930-рр. ознаменований зламаними сім'ями, вилученням власності, появою особливого прошарку суспільства – діти ворогів

народу. Набільшим і найголовнішим досягненням радянської влади стало усвідомлення молодим поколінням її ідеології, повне сприйняття ідеалів партії та настанов "комуністичного вчення" та появи цілої структури так званих "сексотів", що вірили міфові про "ворогів народу", яких необхідно знищувати. Саме в цей період, коли почалася Велика вітчизняна війна, молодь уже не бачила прорахунків вождя, ідеологічні настанови якого свято виконувалися. У повісті "Безголов'я" на прикладі образу Онисима Потурнака Є.Гуцало яскраво проілюстрував вплив подібної політичної та ідеологічної заангажованості на психіку людини, яка вже не здатна диференціювати поняття добра і зла. Зразок типової поведінки молодого морального покруча – продукту післявоєної епохи – письменник подав у повісті "Прокляття". Є.Гуцало майстерно показав різні способи адаптації до нових, штучних умов на прикладі повістей "Голодомор", "Безголов'я", "Прокляття", де перша повість змальовує образи сліпих виконавців планів хлібозаготівель (Гаркуша, Гнойовий, Шпитальник, Яремний), друга – марнославного і жорстокого командира загону партизанів (Онисим Потурнак), а третя – фальшивих героїв Македона Хруща, Каліграта Сильвестровича. Всі названі герої повістей швидко асимілювалися в нову культурну систему, отримуючи від неї найбільший зиск, проте, як бачимо, всі вони відзначені негативною характеристикою, таким чином письменник наголошує на тому, що привнесена ззовні, примусово насаджена культурна система несла Україні лише руйнування і зневіру народу у власних силах.

4. Теорія забуття. Дослідження пам'яті та забуття має особливу цінність для сучасної української філософської думки, у якій поширені трактування проблеми "пам'ять і культура", пов'язані з ідеологемою "манкуртства" – суспільства людей "без пам'яті", позбавлених історичних коренів. Справедлива думка про те, що культура, яка втратила пам'ять, перестає існувати, часто перетворюється на гасло. Взаємна підміна понять пам'яті й культури в пошуках утраченої національно-культурної ідентичності стає теоретичним обґрунтуванням консерватизму. Питання пам'яті й забуття, розмивання культурних цінностей і руйнування традиційних ієрархій є предметом полемічних поглядів, неоднозначних оцінок [7, 1-3]. Власну теорію забуття Є.Гуцало виклав у повісті "Прокляття", де відновлення народної пам'яті є провідним мотивом. Письменник наголошує на тому, що минуле народу зумовлює його майбутнє, а викривлення уявлень про минуле веде за собою цілу низку спотворених висновків та помилок. Так, наприклад, у родині колишнього поліцая Македона Хруща [8, 195-196] діда шанували як героя війни, тому раптова правда про його злочини стала для всіх несподіваною страшною звісткою, і відповідальність за цю правду лягла почасти на плечі молодого покоління. Є.Гуцало на практиці вивчав проблему пам'яті українського народу, свідченням цього є пропозиція письменника збирати свідчення очевидців Голодомору, винесена на сторінки "Літературної України" у 80-х роках у статті "Створимо книгу народної пам'яті" [9]. Підтвердження актуальності теми пам'яті для Є.Гуцала знаходимо в його поезії "На хмарах горбатих громи роз'їжджають возами…", де автор порушує питання втраченого в роки війни дитинства: "Чиє то дитинство – отам, в замінованім небі, / отам, де громи вибухають на полі війни?... / А може, й не треба… А може, і справді не треба / Будити в своїй підсвідомості марення-сни…" ("На хмарах горбатих громи роз'їжджають возами") [5, 25]. Страшна правда постає в образі "марення-сну", що залишилася-таки в "підсвідомості". Автор прагне забути, не знати тих страшних подій, проте пам'ять все одно повертає його до тих відчуттів і спогадів. Сон, смерть, забуття – все це способи втечі людини від страшної реальності, і Є.Гуцало передбачливо запитує читача "а може, й не треба?", проте сам розуміючи хибність такого висновку, емоційно вигукує "Та як же не треба, коли на драбинчастім возі, / отам, в небесах чебрецевих, між хмар-ковили, / воно підірвалось на міні, і чайка на кобзі / заграла – й чаїні додолу жалі полились!" ("На хмарах горбатих громи роз'їжджають возами") [5, 25]. Отже, письменник вважає забуття згубним для людини, для нації, а приховування правди чи небажання її знати і розуміти – великим гріхом перед собою та історією. Проблемам національної пам'яті присвячена і збірка гострополемічних статей "Ментальність орди", де письменник коментує суперечливі події та факти української історії від давнини до сучасності. Доволі містким і оригінальним постає в першій статті "Ментальності орди" образ пекторалі – носія давньої пам'яті та інформації, яку ми можемо прочитати мовою мистецтва і яка повертає нас до першовитоків національного буття. Недарма ж і саму пекторалі було знайдено в кургані – вмістилищі одвічних таємниць пращурів. Проте й самі степові могили зараз під загрозою знищення. Як і неймовірна кількість інших історичних цінностей, пекторалі була вивезена до Росії. І на це питання письменник дає відповідь: "Росія захланно і брутально грабувала художні цінності в Україні... бо повернути все це Україні значить не відродитися, значить капітулювати перед Україною" [6, 116-117]. У цій-таки статті Є.Гуцало проводить промовисту паралель: "… можна було б і саму згорьовану Україну назвати могилою – курганом – меморіалом – пантеоном – колізеєм – пірамідою, і для такого порівняння є підстави, але чи варто вдаватися до таких аналогій? Хто знає… може, й варто…" [6, 12]. Отже, можна з певністю сказати, що мотиви національної пам'яті, в різних варіаціях представлені у творчості Є.Гуцала, є одним із тих об'єднуючих чинників, які допомагають нам відчути і зрозуміти мистецьку манеру письменника, загальне спрямування його письма.

5. Очікування месії. Цей принцип яскраво проявляється у творчості Є.Гуцала, передусім у повістях збірки "Сльози Божої Матері" і втілюється в коротких репліках героїв та загальному настрої творів, тому враженні, яке вони справляють на реципієнта. Розглянемо повість "Голодомор", її герої не лише покірно існують у штучно створених умовах голоду, а перебувають у постійному стані очікування того, що хтось

або щось звільнить їх, врятує, покарає винних. Саме це зумовлює неоднозначне трактування Бога та Божих законів у житті селян, описаних Є.Гуцалом. Як відомо, повість починається змалюванням згорілої церкви та зникнення батюшки, що символізує підсвідому відмову селян від його допомоги. Проте в короткій репліці діда Гнилокваса "Бог? Де той Бог? Немає Бога так само, як немає душі" [10, 65] вбачаємо одну з головних проблем твору – конфлікт у душі людини, невизначеність щодо правильності своїх переконань, зневіра в Божому провидінні й водночас нетривка надія на спасіння, його очікування. Названий нами принцип яскравіше проявляється в повісті "Безголов'я", яка вже своєю назвою засвідчує відсутність народного провідника, готового взяти відповідальність на себе. Прикметно, що Є.Гуцало яскраво виділяє персонажі, наділені неординарними здібностями та особливим складом розуму й характеру (завищена самооцінка, гоноровість, зверхність), до яких тягнуться здебільшого наївні селяни, готові довірити їм власне життя й безпеку. Проте специфікою подібного зображення є те, що ці сильні особистості, до яких відносимо Онисима Потурнака (повість "Безголов'я"), Івана Вільготу (повість "Мертва зона"), виявляються нездатними нести тягар відповідальності і довіри, що веде до деформації уявлень про добро і зло й спричиняє болісний пошук уже власної вигоди задля вдоволення нездорових амбіцій. Саме тому очікування селян на порятунок від імені народного героя – марні. Є.Гуцало вивів цю проблему на міжнаціональний рівень у збірці статей "Ментальність орди", де вміщено глибокий психологічний та політичний аналіз подій в Україні до і після оголошення незалежності. Таким чином письменник проводить історичну паралель, акцентуючи увагу на періодах "згасання" моральних сил української національної спільноти. Перманентне очікування українцями напівміфічного національного провідника веде до підсвідомого прийняття вже готової запропонованої моделі такого консолідуючого центру, а ним, як не важко здогадатися, завжди бачила себе Росія. Попит завжди породжує пропозицію, але пропозиції російського об'єднуючого чинника ніколи не відповідали уявленням українців про омріяного месію, і тоді мирні наміри сусідньої держави перетворювалися на масштабну експансію, супроводжувану тоталітарними режимами імперського зразка. Є.Гуцало виводить цю концепцію не зі здогадок, а постійно підтверджує її реальними історичними подіями, які мали місце на шляху розвитку Російської держави і зачіпали не тільки інтереси України (завоювання Хівинського царства та Чечні – статті "Знак Хіви", "Знак Чечні", які становлять екскурс в історію підкорень азійських земель). І такий стан справ тим небезпечний, що з його триванням утворилися потужні стереотипи загальнонаціональних масштабів – для України це комплекс меншовартості, для Росії – тотальна "манія величі". На підтвердження цього Є.Гуцало, коментуючи російських мислителів П.В'яземського і М.Карамзіна, говорить: "Отже, Божий промисел, і тільки так, і не можна без нього: сама Росія, її історія – це Божий промисел. … і це – монархічна філософія, коли за месіанством народу стоїть не тільки сам народ, а ще й монарх-месія; і навіть коли в чомусь помиляються чи щось заважає, то однаково йдуть до своєї месіанської мети [6, 165]. Тож "офіційними" месіями ставали лідери проросійського спрямування, такі як цар Петро І, Ульянов-Ленін, Джуґашвілі-Сталін та інші, в той час як сповідники істинно національних приорітетів (П.Орлик, Б.Хмельницький, І.Мазепа, С.Бандера, Р.Шухевич та ін.) ставали "зрадниками" та "ворогами народу". Отже, за Є.Гуцалом, принцип очікування національного провідника, разом із теоріями забуття та перманентного обмеження волі України, складає одну з найтрагічніших історіософських уявлень українського народу.

Отже, філософське підґрунтя прозових творів Є.Гуцала є очевидним і вимагає детального дослідження з точки зору сучасних історіософських концепцій. Виділені нами принципи є орієнтовними і можуть бути доповнені або переосмислені в світлі нових філософських ідей, проте наразі підтверджені безпосередньо текстами творів і становлять приклад розгляду творчості Є.Гуцала з позицій національної історіософії в сучасному літературознавчому контексті. Перспективність дослідження полягає в подальшій систематизації історіософських принципів творчості письменника, виявленні в ній національного та загальнолюдського компонента, що дозволить охопити ширше коло творів Є.Гуцала, об'єднати їх в ідейній цілісності з творчим доробком інших українських письменників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колесников К. Українська історична думка та історіософія на рубежі XIX-XX ст.: Автореф. дис. … канд. іст. наук: 07.00.06 / К.М.Колесников. – Дніпропетровськ. – Дніпропетровський державний університет. – 1999. – С. 11-12.
2. Кислюк К. Історіософія в українській культурі: від концепту до концепції / К.Кислюк. – Харків: ХДАК, 2008. – 288 с.
3. Волкова Н. Педагогіка: [Посібник] / Н.Волкова – К.: Академія, 200 – 616 с.
4. Мельник Н. Философия природы и человека Ж.-Ж. Руссо как основание концепции естественного воспитания: Автореф. дис… канд. филос. наук: 09.00.03. – Екатеринбург: Уральский Государственный Университет им. М. Горького, 2002. – 18 с.
5. Гуцало Є. Письмо землі: Поезії. / Є.Гуцало. – К. Молодь, 1981. – 168 с.

6. Гуцало Є. Ментальність орди / Є.Гуцало. – К.: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2007. – 206 с.

7. Стародубцева Л. Пам'ять і забуття в історії ідей: мнемонічна герменевтика культури: дис... д-ра філос. наук: 09.00.04. Харків: Харківський національний університет ім. В.Н.Каразіна, 2004. – 184 с.

8. Гуцало Є. Прокляття / Є.Гуцало // Сльози Божої матері. – К.: Молодь, 1990. – С. 180-263.

9. Гуцало Є. Створимо книгу народної пам'яті / Є.Гуцало. // Літературна Україна. – 1988. – № 45. – С. 7.

10. Гуцало Є. Голодомор / Гуцало Є. // Сльози Божої матері. – К.: Молодь, 1990. – С. 4-84.

УДК 821. 161.2: 82-32

ОСОБЛИВОСТІ ХРОНОТОПУ ЗБІРКИ "СИБІРСЬКІ НОВЕЛИ" Б.АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА

Дмитренко А.В., аспірант

Запорізький національний університет

У статті зроблена спроба розкрити особливості хронотопу збірки "Сибірські новели" Б.Антоненка-Давидовича, простежити документальну вірогідність та реалістичність у зображенні життя за колючим дротом, довести, що описуваним часом і простором можна відтворити важливі віхи історії розвитку Радянського Союзу взагалі і України в його складі зокрема.

Ключові слова: новела, хронотоп, час, простір, макрокосм, мікрокосм.

Дмитренко А.В. ОСОБЕННОСТИ ХРОНОТОПА СБОРНИКА "СИБИРСКИЕ НОВЕЛЛЫ" Б.АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧА / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье сделана попытка раскрыть особенности хронотопа сборника "Сибирские новеллы" Б.Антоненко-Давидовича, проследить документальную достоверность и реалистичность в изображении жизни за колючей проволокой, доказать, что описанным временем и пространством можно отобразить важные исторические вехи развития Советского Союза в общем и Украины в его составе в частности.

Ключевые слова: новелла, хронотоп, время, пространство, макрокосм, микрокосм.

Dmitrenko A.V. THE FEATURES OF CHRONOTOP IN THE COLLECTION "SIBERIAN SHORT STORIES" BY B.ANTONENKO-DAVIDOVICH / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

In the article is given an affort to expose the features of chronotop in the collection "Siberian short stories" by B. Antonenko-Davidovich, to trace documentary authenticity and literalism of stir-wise, to prove that it is possible to represent the historically important landmarks of development of Soviet Union in general and Ukraine in his composition in particular by descripions of time and space.

Key words: short story, chronotop, time, space, macrocosm, microcosm.

У сучасному літературознавстві до аналізу збірки Б.Антоненка-Давидовича "Сибірські новели" зверталася невелика кількість науковців, наприклад: Н.Колошук "Б.Антоненко-Давидович, В.Шаламов: особливості табірної новелістики" [1], О.Галета "Драма абсурду, або Те трекляте колесо (Б.Антоненко-Давидович, "Сибірські новели": реалізм як проблема)" [2], О.Хмель "Екзистенціалістські мотиви в "Сибірських новелах" Б.Антоненка-Давидовича" [3] та інші. Можемо говорити, що тема, означена в назві статті, ще не була об'єктом спеціального дослідження, тому нашим завданням стала спроба розкрити особливості часу і простору зазначеного твору.

Збірка "Сибірські новели" – це яскраві свідчення одного з тих, хто дивом уцілів і повернувся з пекла сталінських репресій живим. У циклі Б.Антоненко-Давидович реалістично відкриває завісу табірного життя. Це вже не перші зразки невигаданої прози такого змісту й характеру (прикладом можуть слугувати "Колимські оповідання" Варлама Шаламова, новелістичні повісті Івана Іванова "Колима 1937-1939 (із записок Захара Кузьмича)", "Невигадане" Льва Разгона).

Кожен із авторів виповів свій трагічний соціально-політичний і життєвий досвід, свою гірку правду. У згаданих творах, мов у краплі води, відбито невеличку частку трагічної пам'яті народу. У кожного з них своє коло знайомств, спостережень, вражень, хоч сутність сталінсько-єжовсько-берiївської "машини знищення" дуже схожа.